

במו ידינו רצחנו אותך, בני (עמ' 284). [ההדגשה שלי]

או אולי ההיפך הוא הנכון: אולי למרות הצהרתו שמכתבו של אביו נתגלה רק אחרי מותו (שם, 250 עמ'), למעשה ידע עליו שמיר בזמן אמת או לפחות כמעט בזמן אמת? האם ייתכן שהוא "התכתב" עם מכתב זה לא רק בסיפור "פתיחה לסיפור" אלא כבר ב-1951, כשהכתיר את "פרקי אליק" בכותרת "במו ידי"? האם ייתכן שכותרת זו לא היתה אלא קצהו הגלוי של מאבק נפשי סמוי שנאבק הסופר עם עמדה "אברהמית" שונה מן הנורמה ההגמונית הלאומית? האמנם ניסה שמיר לגאול את ה"במו ידינו" הקטלני של אביו השכול והמתייסר ולהפוך אותו ל"במו ידינו" העמלני והמצווה חיים של "דור היצחקים"? האם ניסה להקל על תחושת האשם של אביו על ידי היפוך הפסיכיות כביכול של הקורבן לגבורתם האקטיבית של המקריבים את עצמם מדעת? ולחילופין - האם היה "פתיחה לסיפור" בבחינת התנצלות בפני אביו על הגאולה ה"ציונית" המתקנת שהציע בכמו ידי וניסיון לשוב ולתת פתחון פה לאבל והכאב האוטנטיים של השכול, למחיר הכבד שתבעה ותובעת הגאולה הלאומית?

גרעינו של מאמר זה בהרצאות שנתנו בשנה החולפת במספר כנסים ומרכזים ללימודי היהדות באמריקה. תודותי למארחי ולעמיתי על היוזמה ועל שיתוף פעולה פורה. המאמר מהווה חלק מספר בכתובים, From Jesus to Oedipus: Rewriting 'Isaac' in Tel-Aviv.

הערות

1. ראו מאמרי 'יצחק או אדיפוס?', 'אלפיים' 22 (תשס"א); 'האמנם נקראה בת-יפתח 'שאילה'', תרבות וספרות, 'הארץ', 12 ביוני 2005; וכן "את קין, את בנך אשר אהבת: הבשורה על פי יפתח", 'עיתון 77' (יוני 2006).
2. תודותי לחיים גורי, שסיפר לי על ייחוסה של מסה זו להראבן, ולאברהם שפירא, שלומית אביאסף ואלוף הראבן שעוררו באישור הזיהוי. תודה גם להילל וייס על שחלק עמי את מחקריו על משה שמיר ולחנה קציר שחלקה עמי את זיכרונותיה על ידי נעוריה בקיבוץ משמר העמק, משה שמיר. ולכולם תודה על רב-שיח הולך ונמשך, למרות ניגודי ההשקפות ונקודות המוצא השונות. מאליו מובן שהמסקנות המובאות כאן הם על אחריותי בלבד.
3. שולמית הראבן, "מה נעשה במיתוס?", 'עיוורים בעזה' (1991), עמ' 168.
4. אל שפיגל היא הגיעה, כפי שהראיתי בעבר, דרך מסתו של שלמה גיורא שוהם, 'עקדת יצחק' (1975).
5. אבישג, 'דור יצחק', 'שדמות' מ' (חורף תשל"א): 42-49, עמ' 46.
6. מ. צור, י. בן אהרון, א. גרוסמן (עורכים), 'בין צעירים: שיחות בעזותא כתנועה הקיבוצית' (1969), עמ' 181, 183.
7. לקבוצה זו שייך גם סיפורו של עוז 'איש פרא' ('קשת', 1966), שהעביר את לבטי "הדור השני" לסיפור המקראי עצמו, אבל תוך כדי כך גם התקוף חזיתית את שני סיפורי הקורבן המקראיים הקלאסיים. ראו מאמרי שבדפוס "בת יפתח בדורה כיצחק בדורו?" 'מחקרי ירושלים' כ"ב (2006).
8. אברהם שפירא (עורך), 'שיח לוחמים, פרקי הקשבה והתבוננות' (מערכת האיחוד, 1967).
9. 'שדמות' כ"ז (סתו תשכ"ז): עמ' 43. המונולוג מופיע במקורו בעמ' 804 של ימי צקלג.
10. אני מתייחסת כאן רק לספר כפי שפורסם ולא לשיחות המצונזרות, בעיקר (אבל לא רק) של בני ישיבת-מרכז הרב, שעליהן נכתב רבות בשנים האחרונות.
11. ראו מאמרו "דור בארץ" ומורשת התרבות היהודית, בתוך מרכזי בר-און (עורך), 'אתגר היריבונית - יצירה והגות בעשור הראשון למדינה' (תשנ"ט), עמ' 167-198.
12. בשיחה מורחבת נוספת, 'האמנם עקדה?' שהתקיימה בקיבוץ גשר ופורסמה ב'שדמות' מ"ו (קיץ תשל"ב): 14-33.
13. על ההשתמעויות המגדריות של גלישה לקסיקלית-סמנטית זו ראו מאמרי 'יצחק או אדיפוס?'
14. משה שמיר, 'פחד יצחק', בתוך שלמה טנאי, משה שמיר (עורכים), ספר 'ילקוט הרעים' (1992), עמ' 413.
15. הזיהוי הפטריארכלי/לאומי/ציוני המוכר בין האשה לבין הארץ/האדמה/אמא מולדת

- ראוי לדיין מגדרי בפני עצמו שאין זה מקומו. תרומתו הפיקנטית של שמיר היא תוספת הגוון של מקומיות ילדית על-ידי ייחוס הזיהוי דווקא ליצחק אבינו, שאכן - כפי שהבחיו כבר המדרש - היה היחיד שלא גלה מארצו ואף לא לקח לו (או לא ניתנה לו) אשה שנייה. בנושא זה ראו מאמרי שבדפוס "למה אהבה רבקה את יעקב?" 'קשת החדשה' (2006).
16. ראו, למשל, הקטרוג של אברהם שפירא, במסתו על המורשת התרבותית של 'דור בארץ' (הערה 11 לעיל), על צמצום האופקים הילידי של הדור, על העדר השורשים האופייני להם, בין השאר בתרבות היהודית, ועל משה שמיר (וחיים גורי) כנציגים טיפוסיים של התופעה.
 17. שם אלוהי יצחק הוא כמובן "פחד יצחק", כמרומו בדברי יעקב ללבן בבראשית ל"א: 53, 42.
 18. תפיסה פופולרית זו קיבלה לאחרונה חיווק בפרסומיו של הילל וייס, המחכים עדיין להמשכם: "עקדת יצחק", 'מאזניים' (ינואר 1998) ו"האיל בסך", 'נתיב' (יולי-ספטמבר 1998).
 19. להוציא התייחסות קצרה וקולעת של דן מירון בארבע פנים כספרות העברית (1963), אותה גיליתי רק לאחר שסיימתי את מאמרי.
 20. משה שמיר, 'פתיחה לסיפור', 'משא' (7.9.53): 3, 20. כונס כלשונו בספר ואפילו לראות כוכבים (1995): 301-306.
 21. משה שמיר (ליקט, ערך והביא לדפוס), 'לא רחוק מן העץ' (1983), עמ' 278-288.

אלברט בן-יצחק יעקב

ארץ העברית

לְתַרְי! לֹא פְחוֹת - לֹא יוֹתֵר.
 כֵּן, אֲנַחְנוּ פְּשׁוּט נִוְתָר...
 שׁוֹב תִּפְרַח הַשְּׂקָדִיָּה, אָנוּ לֹא תִקְוְעִים בְּקֶשֶׁר
 בְּלִי כֹנְנָה, בְּלִי שְׁפָה מְשִׁתֶּפֶת. זֶה בְּסֵדֶר...
 בְּאַרְץ הָעֵבְרִית יֵשׁ צֶדֶק פּוֹאֲטִי. הַצֶּדֶק
 הַזֶּה עֵבֶר אֲתָנוּ לְשִׁלֵּב הֵבֵא בְּתַגּוּבָה
 לְחֶשֶׁק מְטָרֶף לְשִׁיר... לְכָל אֶחָד יֵשׁ בְּרָרָה
 וּנְקֻדַּת אֲמֵץ מְשֻׁלוֹ. יֵשׁ לָנוּ חֶשֶׁק,
 יֵשׁ אֲרֶץ שְׂמֵדֶבֶרֶת עֵבְרִית. יֵשׁ לָהּ שִׁירִים.
 מְלֵא נְקֻדּוֹת בְּשֵׁדָה הַקָּרֵב מְסִבִּיב לְעֵץ -
 סְבִיב עוֹלָם פְּנִימִי וְעֵשִׂיר. סְבִיב הָאֲרֶץ,
 סְבִיב שְׂאֵלוֹת טְרַחְנִיּוֹת וְסִפּוֹר הַפְּרָבְרִים...
 יֵשׁ מְבַחֵר שִׁירִים עַל נֹסְטַלְגִיָּה,
 שְׂאָנוּ לֹא אוֹהֲבִים... יֵשׁ תַּגּוּבָה
 שְׂבִנְגִיעָה עוֹשֶׂה צְמֵרֵמֶרֶת. תִּפְיֶסָה טְפוֹסִית
 אוֹמְרַת: "יֵשְׁנָם דְּבָרִים, שֶׁהֵם יוֹתֵר מְנַשְׂמָה."
 וְטוֹעֶנֶת: "יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם יוֹתֵר מְפָרְנָסָה."
 שׁוֹב פּוֹרְחַת הַשְּׂקָדִיָּה. הַכֹּנְנָה הֶרְאֵשׁוּנִית
 הִיְתָה לְהַגִּיד עוֹד מְשֻׁהוּ עַל מְלָה וְאֶקְלִים.
 וְאַחַר כֵּן לְשִׁתֵּל, לְשִׁתֵּל אֶת הָעֵצִים הַשְּׂקִטִּים.
 הַנּוֹכְחוֹת מְאֹד חֲזָקָה.
 גַּם לְעֵצִים יֵשׁ מְדִינָה.